

Moderna

*„modernost, jsouc vymožeností a výsadou
je prostě vzestupem a pokrokem“
(Karel Teige, Film)*

*„modernost je vůle a schopnost k dokonalosti“
(Jindřich Honzl)*

„Potřebujeme nové formy. Nové formy potřebujeme, a když nejsou, tak radši nepotřebujeme vůbec nic.“

(Treplev; A. P. Čechov: *Racek*, 1895)

„Tvořiti nové estetické hodnoty, tvořiti nové citové vzněty, tvořiti nová vzrušení, nalézati novou rytmiku pohybů, novou grácii slova, nové půvaby lidí, nová pojetí osudů, dávatí nové vášně, vynalézati nové temperamenty, tvořiti nové formy života!“ (K. H. Hilar, 1908)

„Dle čeho jest nám možno oceňovati modernost či nemodernost umělcovu? Tato otázka u nás, kde se tak často ozývá přání po moderních kvalitách uměleckého díla, by měla být vždycky a u každého autora znovu zodpovězena [...] Není-li tedy v obsahu to, co jim dává ceny moderních výtvorů, nezbyvá než hledati ji ve formě.“

(F. Langer, *Divadlo* 1913)

Josef Čapek: „Krása moderní
výtvarné formy“ (1913):

„Autonomnost či umělost moderní
formy je prvořadý požadavek nového
úsilí, neboť jež v samotné povaze
moderního umění leží, že hledá svou
povahovou původnost a že ji chce
uchopit jako nejnadřazenější a
vedoucí tvárný princip. To děje se
cestou důslednosti, experimentálnosti
a vědomého „pěstování“ formy; nad
nezformovanost přírody a syrovou
dynamičnost vnitřních citů staví
umělec něco absolutnějšího, co je
duchové: artificioznost či umělost
formy.“

Josef Čapek: Harmonikář (1913)

Což tedy, jaká modernost! Jaký prázdný široký plášť, kryjící celý chaos přítomnosti a vlastně implicity, ať vědomě či nevědomě, i minulosti! A jak každý, kdo ho používá, jím se ohání, měl by si je nejprve definovat — a předtím vlastně dříve: staré, odbyté, nmoderní. Nešťastné slovo. Nejčastěji to není nic než nálepka, pouhé nabubřelé synonymum za zcela tichá a šedá a pokorná slovíčka: nové, běžné, časové, poslední. Ale mělo by být něco, kde se ho užívá tendenčně, s pointou. Tu by mělo být těžkým slovem rozlišení a charakteristiky, kritikou a názorem světa, sudidlem hodnot kulturních, uměleckých, lidských!

Užívám tedy, opakuju, slova toho s vnitřním odporem. Přijímám je z nouze, poněvadž mi bylo uloženo. Moderní: dnes naturalismus, zítra idealismus a novoromantika — dnes askese, zítra estetický epikureismus — včera sociální themata a these, dnes samoučelná kontemplace pouhých krásných jevů a tvarů s věže individuální tvrdosti a hotovosti. Kolotoč a vír pojmů, hledisk, kriterií, dělidel a hodnocení estetických, kulturních, ethických!

Jak urovnat a roztrždit a opanovat tento chaos? Nejlépe: skromnou a tichou methodou pojmové přesnosti a určitosti. Najděme si v něm zcela malý, tichý a pokorný, ale pevný bod, skromný, ale určitý

Pojem „moderna“

- (z lat. modernus, nynější, nový), myšlenkové, umělecké či společenské proudy upřednostňující nové věci a přístupy proti zastaralým, starobylým či tradičním
- Moderna = Pojem „moderna“ (die Moderne) byl poprvé jako označení literárního proudu použit Ernstem Wolffem v roce 1886 pro umělecký směr naturalismus.
- Hermann Bahr ve svém spisu *Zur Kritik der Moderne* (1890) označení „moderna“ rozšiřuje na umělecké směry následující po období naturalismu – impresionismus, symbolismus, dekadenci a secesi.
- *Ottův slovník naučný*: „nejmladší sociální, literární a umělecké směry“ (1901)
- Josef Vojvodík: Modernu charakterizuje souběžnost a heterogenita, stejně tak ambivalentnost estetických programů a proudů.

Filozofické vlivy na vznik moderny (Nietzsche, Freud, Weininger)

- „Když dne 25. srpna 1900 z Výmardu došla depeše, že Friedrich Nietzsche zemřel, znělo to tak kuriózně, tak bizarně.“ (Jiří Karásek ze Lvovic)
- Nietzsche: *Zrození tragédie z ducha hudby* (1872)
 - první manifest umělecké moderny, zásadní význam pro umělecko-estetické myšlení moderny
 - rozlišení základních principů tvoření jako apollónského a dionýského
 - F. X. Šalda ovlivněn filozofií F. Nietzscheho: *Boje o zítřek* (1905) a *Duše a dílo* (1913) <http://www.ucl.cas.cz/edicee/soubory-del/soubor-dila-f-x-saldy/11-boje-o-zitrek>
 - Další dobové vlivy: Freud: *Výklad snů* (1900), *Tři pojednání k teorii sexuality* (1905), E. Husserl: *Logická zkoumání* (1900), O. Weininger: *Geschlecht und Charakter* [Pohlaví a povaha] (1903), H. Bergson: *Vývoj tvořivý* (1907)

1895

- Vychází Manifest české moderny
- Je publikována Masarykova *Česká otázka*, navazuje na ni *Naše nynější krize*
- Zahájena Národopisná výstava československá
- Narodil se spisovatel Ferdinand Peroutka
- Narodil se architekt Bohuslav Fuchs
- Umírá Gustav Freytag

Manifest české moderny (napsán 1895, publikován v 1. čísle *Rozhledů* 1896)

- Chceme v kritice to, zač jsme bojovali a co jsme si vybojovali: **míti své přesvědčení, volnost slova, bezohlednost**. Kritická činnost jest prací tvůrčí, uměleckou, vědeckou, samostatným literárním žánrem, rovnocenným všem ostatním. Chceme **individualitu**, chceme ji v **kritice**, v **umění**. Umělce chceme, ne echa cizích tónů, ne eklektiky, ne diletanty. Nevážíme si pestrobarevného látání přejatých myšlenek a forem, zrýmovaných politických programů, imitací národních písní, veršovaných folkloristických tretek, šedivého fangličkářství, realistické ploché objektivnosti.
- **Individualita nade vše, žitím kypící a život tvořící**. Dnes, kdy estetika našla útulku jen v učebnicích středních škol, kdy boje o účelnost v umění jsou směšným přežitkem, kdy všechno staré padá do rumů a počíná se svět nový, žádáme od umělce: Bud' svým a bud' to ty! Neakcentujeme nikterak českost: Bud' svý a budeš český. Mánes, Smetana, Neruda, tito nyní čistě čeští umělci par excellenc, platili celou polovici života za cizácky se vyjadřující. Neznáme národnostních map. Chceme umění, jež není předmětem luxusu a nepodléhá měnivým vrtochům liberální módy. **Naše moderní není to, co je právě v módě: především realismus, včera naturalismus, dnes symbolismus, dekadence, zítra satanismus, okultismus**, ta efemérní hesla, jež nivelizují a uniformují vždy na několik měsíců v řadu literárních děl a po nich se opičí literární giglata.
- Podepsáni: J. V. Krejčí, F. X. Šalda, J. Třebický, O. Březina, J. S. Machar, V. Mrštík, A. Sova, K. Šlejhar, V. Choc, K. Körner, J. Pelcl, Fr. Soukup.

Moderní jeviště! Je to slovo »moderní« nebezpečné, protože značně neurčité; každá doba bez rozdílu vytvořila si svoje zvláštní umění, které bylo vždy v době té moderním, ježto bylo vzdorem, odbojem proti umění dosud vládnoucímu, tedy starému. A pravidelně byla to mládež, která přinesla nový vzduch, novou sílu a nové pochopení životních a s nimi i ostatních souvisejících, zejména uměleckých snah a pudů doby, a bezohledně kácela staré bohy, odhazovala staré theorie a stavěla nové myšlenkové světy, stojíc v divokém, urputném a vášnivém boji proti »starým«. Dnes, kdy žijeme duševně příliš rychle, kdy na všech stranách vyrůstají nové myšlenky, aby za nedlouho učinily místo zase nově se zrodilým teoriím, praporům, školám, kdy zarůstá a zatlačuje se novějším nové dříve, než může zkvést a vydat plody, a tolik hesel mihá se vzduchem, jež všechna jsou moderní, kdy z tohoto vířivého ruchu a divokého zápasu utíkají, zhnuseni, umělci, nenávidějící každé heslo, každou školu, silní, protože osamělí, kteří zajisté jsou neméně moderní — nabylo slovo toto významu tím nejasnějšího a neurčitějšího. Nelze proto slova toho užití jako terminu technického.

Upotřebil-li jsem ho přece v označení thematu dnešního svého výkladu, učinil jsem tak, maje na mysli pouze obvyklé, běžné užívání jeho: všeobecně zajisté označuje se dnes vznik moderního hnutí v literatuře vpádem naturalismu. A hodilo ze mi, užití slova toho dnes tím spíše, protože vznik volného jeviště, první to etapy na cestě reformem, nalézá se ve Francii a docela úzce souvisí s Emilem Zolou.

Intimní volné jeviště (1896-1899)

- Max Halbe: Intimní divadlo v Mnichově (1895)
- Intimní volné jeviště: Zahajuje 6. 3. 1896, německá aktovka Rudolfa Lothara: *Rytíř, ďábel a smrt*
- Zakladatelé: Stanislav K. Neumann, Arnošt Procházka, Jiří Karásek ze Lvovic
- Zahrnovala oblast divadelní, recitační, přednáškovou
- Snaha o moderní komorní scénu
- Cesta pro novou dramaturgii
- Otázka nového stylu jevištní interpretace

Literatura k období moderny

- V. Papoušek (ed.): *Dějiny nové moderny* I-III. díl (Academia, 2010, 2014, 2017)
- T. Kubíček, J. Wiendl (eds.): *Moderna/Moderny* (UP Olomouc, 2013)
- E. Štědroňová: *Hledání nové modernosti* (Host, 2016)
- Z. Říhová: *Vprostřed davu. Česká avantgarda mezi individualismem a kolektivismem* (Academia, 2016)
- L. Řezníková: *Moderna a historismus* (Libri, 2004)
- D. Kšicová: *Od moderny k avantgardě* (Masarykova univerzita, 2007)

Online zdroje / databáze

- www.digitalniknihovna.cz
- www.archiv.ucl.cas.cz; <http://www.ucl.cas.cz/edicee/> (časopisy, knihy)
- Česká divadelní encyklopedie:
http://encyklopedie.idu.cz/index.php/Hlavn%C3%AD_strana
- Moderní česká hra:
<https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/138797>
- <https://monoskop.org/Monoskop>
- <http://archiv.narodni-divadlo.cz/>